

Висновки та перспективи подальших досліджень. Мережа природно-заповідного фонду на території області існує вже понад три десятиліття, проте спочатку об'єктами ПЗФ були переважно пам'ятки природи. Однак за роки незалежності площа природоохоронних територій Волині збільшилася майже втричі. За останні два роки в області було об'єднано окремі заказники та пам'ятки природи місцевого значення. В результаті кількість об'єктів ПЗФ зменшилась, а їх загальна площа збільшилася. Сьогодні у Волинській області сформована повноцінна мережа ПЗФ, яка охоплює найцінніші території з метою збереження їх у природному стані, а також охорони рідкісних видів рослин і тварин. Зокрема, сюди належать такі території області: Шацькі озера, заплави річок Прип'ять, Стохід, Турія, Шацький національний природний парк, Національний природний парк «Прип'ять–Стохід», цінні лісові масиви Цуманського держлісгоспу. Подальший розвиток заповідної справи на Волині повинен орієнтуватися на те, щоб об'єкти ПЗФ області стали елементами та природними ядрами єдиної національної екомережі України.

Планується продовжувати дослідження за цією темою, зокрема детальніше вивчити природно-заповідний фонд Волині; здійснити виїзди до природних заповідників області (Черемський природний заповідник, Шацький національний природний парк); дослідити вплив антропогенних чинників на екологічний стан природно-заповідних територій Волинської області, можливі заходи його попередження та запобігання.

Джерела та література

1. Андрієнко Т. Л. Поліський екологічний коридор та його міжнародне значення / Т. Л. Андрієнко, В. А. Онищенко // Наукова спадщина акад. М. М. Гришка : матеріали конф. – Глухів : ГАПУ, 2005. – С. 39–41.
2. Заповідні об'єкти Волинської області / укл. Й. Я. Романюк. – Луцьк : [б. в.], 1977. – 35 с.
3. Конішук В. Особливості формування Поліського коридору пан'європейської екомережі в межах Західного Полісся // Природа Західного Полісся та прилеглих територій : тези наук.-практ. конф. (22–24 верес. 2005 р.). – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. – С. 76–70.
4. Природно-заповідний фонд Волинської області / уклад. Й. Я. Романюк. – Луцьк : [б. в.], 1987. – 65 с.
5. Природно-заповідний фонд Волинської області / упоряд. М. Химин. – Луцьк : Ініціал, 1999. – 48 с.
6. Статистичний щорічник Волинської області за 2010 р. – Луцьк : Голов. упр. стат. у Волин. обл., 2011. – 558 с.
7. Шацький природний національний парк / С. М. Стойко, П. М. Яценко, М. П. Жижин. – Львів : Каменяр, 1986. – 48 с.

Фесюк Василь, Шенгелевич Татяна. Особенности природного-заповедного фонда Волини как составной части экосети в пределах Западного Полесья. Рассмотрены особенности формирования элементов экосети в зоне Волынского Полесья. Подан анализ исследований и публикаций по данной проблеме. Описана динамика создания объектов ПЗФ в исследуемом регионе, рассмотрено их структурную сеть. Проведен анализ состояния охранительных территорий в пределах Волынской области.

Ключевые слова: экологическая сеть, природно-заповедный фонд, экологические ядра, экологические коридоры, заповедник, природный национальный парк.

Fesyuk Vasily, Shengelevich Tatyana. Features of Naturally Commandment Fund of Volyn Region as Constituent of Ecological Network Within the Limits of Western Polissya. The features of forming of elements of ecological network are considered in the area of Volhynia Polissya. The analysis of researches and publications is given on this issue. Is the dynamics of creation described objects of NCF in the probed region, they are considered structural network. The analysis of the state of protective territories is conducted within the limits of the Volyn region.

Key words: ecological network, nature reserve fund, ecological kernels, ecological corridors, preserve, natural national park.

Стаття надійшла до редколегії
23.10.2012 р.

УДК 712.2(477.82)

Олена Джам

Ківерцівський національний природний парк «Цуманська пуща»: перспективи діяльності

Розглянуто роль природно-заповідного фонду в житті біосфери та суспільства. Обґрунтовано визнання ідеї створення екологічної мережі як найбільш фундаментальної (за останні десятиліття) в сфері теоретичної та

прикладної екології. Відповідно до мети створення Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуца» визначено основні завдання його діяльності.

Ключові слова: національний природний парк, охорона довкілля, відтворення природних ресурсів, екологічна культура та виховання.

Постановка наукової проблеми та її значення. Однією з найефективніших форм охорони природних об'єктів і територій є їх заповідання – взяття під охорону держави, що має на меті не тільки збереження їх у недоторканому стані. При цьому ставляться завдання значно ширші і відповідальніші – розв'язуються наукові, рекреаційні, еколого-освітні та виховні проблеми. Ківерцівський НПП «Цуманська пуца» повинен розвиватися як ядро екологічної мережі національного значення на півдні Волинського Полісся.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Огляд основних об'єктів флори та фауни проведено у статті М. Петрика, Н. Петрик «Обґрунтування доцільності створення Ківерцівського національного природного парку». Аналіз хімічного складу джерел води с. Грем'яче Ківерцівського району зроблено в статті О. Джам «Ківерцівський національний природний парк “Цуманська пуца”: аналіз якості джерел води санаторію матері і дитини “Пролісок”». Перспективи діяльності цього національного природного парку в науковій літературі висвітлені недостатньо, тому потребують детальнішого вивчення.

Мета дослідження – довести необхідність розвитку Ківерцівського НПП «Цуманська пуца».

Для досягнення поставленої мети вирішувалися такі **завдання**:

- розкрити суть і значимість основних напрямів діяльності національного природного парку на території Ківерцівського району;
- виявити перспективні напрями природоохоронної та іншої діяльності на території парку.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Природні умови Волині, родючість її земель, багатство надр сприятливі для розвитку аграрного й індустріального сектора економіки. Тому проблема раціонального природокористування, збереження довкілля нашої області, її унікальних територій та об'єктів набуває великого значення.

Волинська земля особливо щедра водними та лісовими багатствами. В області нараховується 220 великих і малих озер площею 14,4 тис. га, протікає 132 річки довжиною 3414 км, площа під лісами, лісопарками й іншими лісовкритими землями становить 693,5 тис. га, а відсоток лісистості області – 32 % [6; 7; 9].

За останні десятиріччя проблема охорони навколишнього середовища набула особливої гостроти. Під впливом господарської діяльності людини, розвитку промисловості, сільського господарства відбувається збіднення генофонду рослинного і тваринного світу, зменшення стабільності та продуктивності природних екосистем, зниження екологічної рівноваги біосфери. Це може призвести до катастрофічних наслідків [3; 8].

Створення заповідних територій необхідне для збереження цінних видів рослинного та тваринного світу, унікальних ландшафтів, геологічних, палеонтологічних об'єктів тощо. Поряд із цим раціональне, невиснажливе використання природних ресурсів неможливе без наявності та вивчення їхніх постійних еталонів – заповідних об'єктів і територій. Вони дають змогу виявити зміни, що вносить людина в довкілля, порівнювати недоторкану «дику» природу з окультуреним ландшафтом і, в кінцевому результаті, виробити стратегію екологічно збалансованого природокористування [2; 5].

Зупиняючись на ролі та значенні природно-заповідних територій і об'єктів у житті біосфери і суспільства, необхідно виділити насамперед те, що вони є основою екологічної мережі як регіону, так і України в цілому, що забезпечує їх екологічну рівновагу. До екологічної мережі входять природно-заповідні території, що є її ядром, території, що охороняються – ліси першої групи, зелені зони міст, а також природна рослинність, яку людина використовує регламентовано – експлуатаційні ліси, луки, пасовища та водно-болотні угіддя.

Ідея екологічної мережі – одна з найбільш фундаментальних ідей останніх десятиліть у сфері теоретичної та прикладної екології. Це своєрідна реакція на наслідки, викликані хаотичним і споживацьким розвитком суспільства, спроба, принаймні частково компенсувати втрати у довкіллі. Її суть полягає у створенні мережі з'єднаних між собою ділянок природних територій [1; 10].

Заповідання природних територій повинно проводитись у регіонах, які завдяки своєму географічному положенню і специфіці природно-історичних умов, відзначаються наявністю мальовничих ландшафтів, своєрідною та рідкісною флорою і фауною, сприятливими рекреаційними ресурсами. Волинська земля відповідає таким вимогам.

Сьогодні в області під охороною держави перебуває 374 об'єкти природно-заповідного фонду загальною площею 203939,39 га, з них 25 об'єктів загальнодержавного значення загальною площею

99028,6 га: один природний заповідник «Черемський» (площа 2975,70 га); два національних природних парки – Шацький (площа 48977 га) та «Прип'ять–Стохід» (площа 39315,5 га); 15 заказників; три пам'ятки природи; три парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва; один ботанічний сад і 349 об'єктів місцевого значення загальною площею 104910,7 га. Серед них: 200 заказників; 115 пам'яток природи; вісім парків-пам'яток садово-паркового мистецтва; 25 заповідних урочищ. Відсоток заповідності по області складає 10,1 %.

Ківерцівський національний природний парк «Цуманська пуща» створений на підставі Указу Президента України в лютому 2010 р. для збереження унікальних природних ландшафтів і мальовничої природи південної частини Волинського Полісся. Це лісовий масив, розміщений у межиріччі Стиру та Горині. Оригінальний природний комплекс сформувався на більш багатих, ніж на півночі Полісся, ґрунтах. Нині це праліси дубових і сосново-дубових лісів, які утворюють своєрідний комплекс із болотами різних типів та ділянками лук по водотоках. Цей природний комплекс зберігає багате біорізноманіття, тут є рідкісні види рослин і тварин. Біорізноманіття боліт визначається високою своєрідністю.

Створення Ківерцівського НПП «Цуманська пуща» сприятиме реалізації Закону України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 рр.».

Відповідно до мети створення Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуща» на нього покладається виконання таких завдань:

- збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів;
- створення умов для організованого туризму, відпочинку й інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах із додержанням режиму охорони заповідних природних територій;
- проведення наукових досліджень природних комплексів і їхніх змін в умовах рекреаційного використання, розробка наукових рекомендацій із питань охорони навколишнього природного середовища й ефективного використання природних ресурсів;
- здійснення екологічної освітньо-виховної роботи.

Обстеження «Цуманської пущі» призвело до виявлення значної кількості рідкісних рослин, а саме: один вид із Європейського Червоного списку; один – із додатку I Бернської конвенції; 18 – із Червоної книги України; 12 – із обласного списку рідкісних видів. До того ж, територія багата на рідкісні види тварин. У цілому їх тут зареєстровано 30 видів із Червоної книги України; 17 – із Європейського Червоного списку; шість – із Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи; п'ять – із додатку II Бернської конвенції.

За даними здійсненого обліку можна беззаперечно стверджувати, що чисельність диких тварин щороку збільшується (особливо дикого кабана). Збільшення поголів'я дикого кабана відбувається, насамперед, у зв'язку з покращенням кормової бази мисливських угідь (кормові поля). Мисливські господарства стали приділяти більше уваги підгодовуванню тварин. Створюються й облаштовуються біотехнічні споруди для годування лося, оленя та косулі.

На тваринний, рослинний світ і формування екомережі негативно впливає низка чинників: широкомасштабна осушувальна меліорація, яка здійснювалася протягом 1950–1990 рр.; будівництво дамб із насосними станціями, штучних загат для браконьєрського вилову риби; низька культура мисливців; браконьєрство; інтенсифікація ведення лісгосподарського та сільськогосподарського виробництва; урбанізація; різні види порушень режиму прибережних захисних смуг водойм; розробка родовищ корисних копалин; надмірне рекреаційне навантаження; часта зміна меж населених пунктів; несанкціоноване різноманітне будівництво; відсутність дієвого державного контролю з боку уповноважених органів влади [4; 7].

Ківерцівський НПП «Цуманська пуща» має бути ядром екологічної мережі національного значення на півдні Волинського Полісся. У загальнозоологічному заказнику «Зубр» зберігається єдина у Волинській області популяція зубра, який перебуває під наглядом державної та міждержавної охорони. Забезпечення здійснення заходів щодо відтворення природних ресурсів суттєво примножить багатство місцевої флори та фауни. Служба державної охорони повинна забезпечити попередження правопорушень, засмічення і захаращення території; реалізовувати заходи з профілактики та захисту природних комплексів від шкідників і хвороб; запобігати виникненню пожеж та інших надзвичайних ситуацій тощо.

Територія НПП має значний рекреаційний потенціал. Парк розміщений у межах Степанського курортного району, який характеризується наявністю значних площ хвойних, березових і дубових

насаджень. Курортними чинниками цього району є сприятливі кліматичні умови, лікувально-торфові грязі та мінеральні води (села Журавичі, Сильне, Грем'яче). Рекреаційна діяльність на території НПП – пряма інвестиція в економічний розвиток регіону. Вона здійснюватиметься шляхом створення сприятливих умов для відпочинку відвідувачів і охоплює облаштування екологічних і туристичних маршрутів і зон відпочинку, організацію екологічних таборів для школярів та молоді.

Науковці різних спеціальностей можуть проводити екологічний моніторинг, слідкувати за станом природних комплексів і популяціями рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин, на підставі чого будуть розроблені спеціальні програми поліпшення екологічного стану територій і прилеглих до парку ділянок, відтворення окремих видів флори та фауни, відновлення корінних деревостанів тощо.

Ківерцівський НПП «Цуманська пуца» повинен стати центром екологічної просвіти та виховання. Це сприятиме підвищенню рівня екологічної культури місцевого населення і відвідувачів; матиме вагомe значення у вихованні місцевої молоді, екологічному інформуванні населення шляхом проведення просвітницької роботи серед дошкільних і шкільних закладів; популяризації знань про територію парку [1; 4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ківерцівський НПП «Цуманська пуца» створює унікальну можливість узгодження завдань охорони природи з потребами збалансованого використання природних ресурсів і відпочинком населення. Територія, визначена для Ківерцівського НПП «Цуманська пуца», відповідає всім критеріям діяльності такого поліфункціонального природоохоронного закладу. Планується надалі проводити дослідження рекреаційних ресурсів і джерел мінеральної води с. Журавичі Ківерцівського району.

Джерела та література

1. Білик Л. І. Екологія і ресурси : навч. посіб. / Л. І. Білик. – К. : Либідь, 2003.
2. Білявський Г. О. Екологія і ресурси : зб. наук. пр. / Г. О. Білявський, В. О. Межжерін. – К. : Либідь, 2003. – 134 с.
3. Білявський Г. О. Основи екологічних знань : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. О. Білявський, Р. С. Фурдуй. – К. : Либідь, 1997. – 324 с.
4. Величко О. М. Контроль забруднення довкілля : навч. посіб. / О. М. Величко, Д. В. Зеркалов. – К. : Либідь, 2002. – 298 с.
5. Злобін Ю. А. Основи екології : навч. посіб. / Ю. А. Злобін. – К. : Лібра, 1998. – 289 с.
6. Іванов Є. А. Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. пр. / Є. А. Іванов, І. П. Ковальчук. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 160 с.
7. Коротун І. В. Українське Полісся: вчора, сьогодні, завтра : зб. наук. пр. / І. В. Коротун, С. В. Година, Л. В. Шлапак. – Луцьк : Надстир'я, 1998. – 145 с.
8. Корсак К. В. Основи екології : підруч. для студ. ВНЗ / К. В. Корсак, О. В. Плахотнік. – К. : Либідь, 1998. – 267 с.
9. Москальов Є. Л. Оцінка екологічного стану Полісся за співвідношенням основних типів угідь / Є. Л. Москальов // Агроєкологічний журнал. – 2003. – № 3. – С. 23–26.
10. Шапарь А. Г. Ландшафтно-гідрографічні підходи до створення екологічної сітки / А. Г. Шапарь, О. А. Скрипник // Екологія довкілля та безпека життєдіяльності. – 2002. – № 5/6. – С. 67–71.

Джам Елена. Киверцовский национальный природный парк «Цуманская пуца»: перспективы деятельности. Рассмотрена роль природно-заповедного фонда в жизни биосферы и общества. Обосновано признание идеи экологической сети как наиболее фундаментальной (за последние десятилетия) в области экологии. Соответственно к цели создания Киверцовского национального природного парка «Цуманская пуца» выделены основные задачи его деятельности.

Ключевые слова: национальный природный парк, охрана окружающей среды, возобновление природных ресурсов, экологическая культура и воспитание.

Dzham Helen. Kivertsi National Nature Reserve «Tsuman' Virgin Forest»: Prospects of Activity. The role of nature reserves in the life of the biosphere and of the society is an extraordinarily important and diverse one. Justified vyznanie idea of the ecological network as the most fundamental in the last decade in the field of ecology. According to the goals of the establishment of Kivertsi national nature reserve «Tsuman' Virgin Forest», it is charged with the following tasks.

Key words: national nature reserve, environmental protection, reproduction of the natural resources, ecological culture and education.

Стаття надійшла до редколегії
17.12.2012 р.